

SÝPKA KLÁŠTERA PORTA COELI. OD BAROKNÍ SÝPKY K PIVOVARSKÉMU PROVOZU 19. STOLETÍ.

Pavel Borský

Kláster cisterciáček Porta coeli v Předklášteří je nesporně jednou z významných památek na Moravě a zcela právem je od roku 2010 národní kulturní památkou. Výjimečný je také tím, že duchovní život v jeho zdech od 13. století nikdy zcela nezanikl a přetrval dodnes. Po zrušení kláštera roku 1782 se v roce 1901 podařilo řeholi obnovit. Konvent poté formálně znovu zanikl roku 1950, ale opět byl legalizován roku 1990. Je ovšem také s podivem, že u tak významného kláštera královského založení stále chybí relevantní monografie o historii fundace i stavebním vývoji areálu. Dosavadní pozornost se upírala výhradně k bývalému klášternímu kostelu se známým portálem a k budovám konventu. Stranou zůstal přilehlý hospodářský dvůr s pivovarem, bývalými chlévy, stodolou a sýpkou. Předložený příspěvek je věnován sýpce a torzu poněkud záhadné polozasypané stavby v jejím sousedství.¹

Klášterní sýpka stojí na jihozápadní straně klášterního areálu, přímo na jeho hranici na úpatí svahu. Protáhlé obdélné stavení je podélnou osou situované přibližně v ose sever – jih. Na obou stranách na sýpku navazovala ohradní zeď, dnes dochovaná jen na jihu. Zde přiléhá k sýpce přízemní objekt se sedlovou střechou, připojený k ohradní zdi, mající v tomto úseku i funkci zdi opěrné. Do svahu vedle sýpky je vyhloubený rozlehlý, valeně zaklenutý sklep. Dále jižním směrem pak navazují budovy pivovaru. Samotné stavení sýpky z kamenného a smíšeného zdiva kryje sedlová, na obou stranách napůl zvalbená střecha pokrytá taškami bobrovkami. Konstrukce krovu hambalkové soustavy o jedné úrovni hambalků sestává z ležatých stolic v plných vazbách. Podélně je krov zavětrován soustavou ondřejských křížů. V původní podobě byla sýpka členěná do čtyř nadzemních podlaží. Na podélných stranách byla ve třinácti okenních osách typická ležatá obdélná větrací okénka opatřená kamenným ostěním. Podle zbytků primární omítky byly fasády hladké a ukončené pod střechou vyloženou korunní římsou. V ose hlavního průčelí

1 Příspěvek vychází ze stavebněhistorického průzkumu sýpky, který autor vypracoval v roce 2022 pro Klášterní pivovar Porta coeli, a. s.

je na římse postaven trojúhelný štít. Průčelí členily dle dochovaných útržků iluzivní malované vodorovné pásy oddělující pravděpodobně všechna podlaží. Na jihozápadním nároží se zachoval i svislý pás. Jediným plastickým prvkem na fasádě je v severní třetině hlavního průčelí z cihel vyzděný předstupující sokl. Dochovaná podoba sýpky určila dodatečná úprava přízemí a prvního patra. Přízemí je rozdělené do dvou podélných traktů. Nepředělená zůstala jen severní část přízemí a prvního patra. Přední trakt sestává ze dvou oddílů, přičemž oba jsou zaklenuté převýšenou valenou klenbou. Do traktu vedou dva samostatné vstupy ze strany hlavního průčelí. V zadním traktu je valeně zaklenutá část a část se stájovou klenbou do traverz. Při adaptaci parteru sýpky se snížila původní podlaha, ale klenby přesto vystupují až do úrovně prvního patra, kde nad rubem kleneb vzniklo mezipatro. Stávající vstup do horních podlaží sýpky se proto nachází až v tomto mezipatře a vede k němu venkovní zděné schodiště. Interiér sýpky s charakteristickými dřevěnými sloupky nesoucími průvlak se zachoval jen ve druhém a třetím patře. Adaptace přízemí poznamenala i fasády sýpky. Okénka v úrovni přízemí a zčásti i v prvním patře se zazdila. U některých se vybourala kamenná ostění. Na odvrácené straně sýpky se terén navýšil až do úrovně prvního patra a vybouraly se úplně nové otvory. Na sýpku zde navazuje přístavba na půdorysu písmene L. Je z poloviny zahlobená do terénu na úroveň zadního traktu přízemí sýpky. Na sýpku je napojená při jihozápadním nároží příčně situovanou klenutou chodbou vedoucí do podélně orientovaného klenutého sklepa.

HOSPODÁŘSKÝ DVŮR

Dějiny hospodářských budov kláštera Porta coeli se dosud nikdo nezabýval. Zpracování takového úkolu je navíc ztíženo tím, že ze staršího aktového materiálu a účetnictví se po zrušení kláštera roku 1782 dodnes zachovalo jen torzo. Při samotném zrušení kláštera byl sice 11. dubna 1782 sepsán inventář, týkal se však výhradně konventních budov.² Jediný systematický popis všech budov areálu vznikl až v létě 1818 jakou součástí odhadu celého panství.³ Kromě tohoto popisu zachycují uspořádání klášterního areálu dvě vyobrazení z 18. století. První z nich

- 2 Moravský zemský archiv v Brně (dále MZA v Brně), fond B 2 Gubernium – církevní oddělení, sign. K20/20, kart. 74. Podrobně srov. KOLÁČKOVÁ, Ilona. *Rušení klášterů za Josefa II. na příkladu tišnovského a louckého kláštera*. Bakalářská práce. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, 2007.
- 3 MZA v Brně, fond C 14 Odhady moravských panství, inv. č. 132. Jedná se o celkový odhad tišnovského panství z 3. 11. 1818, z toho evidence hospodářských budov byla sestavena 12. 8. 1818.

Hlavní průčelí sýpky, 2022. (foto: P. Borský)

Zadní průčelí sýpky, 2022. Mezi okny 2. a 3. patra jsou fragmenty malovaného pásu, který byl součástí iluzivního členění fasád. (foto: P. Borský)

Předklášteří a klášter na vedutě Tišnova z roku 1728. Nedat., sign. Carl Jos. Wokaun, Syndic ibidem. V areálu kláštera lze bezpečně identifikovat pivovar s párníkem na hřebenu střechy. Sýpka vedle pivovaru v době vzniku veduty ještě neexistovala. (Archiv města Brna)

vytvořil v roce 1728 tišnovský syndik Karel Josef Vokoun pro projekt velkých dějin Moravy, který v letech 1727–1730 připravoval historik a menší písař při zemských deskách v Brně Dismas Josef Ignác rytíř z Hofferů.⁴ Vokoun se soustředil především na vedutu Tišnova. V areálu kláštera Porta coeli je z hospodářských staveb vyobrazen jednoznačně jen klášterní pivovar s nezaměnitelným hřebenovým párníkem na střeše. Pivovar je poprvé výslovně uveden v sumáři klášterního statku z roku 1632.⁵ Naopak se neuvádí v nejstarším seznamu moravských pivovarů z roku 1598.⁶ Musel tedy vzniknout v první třetině 17. století.⁷ Sýpka na vedutě prokazatelně chybí, v první třetině 18. století tudíž ještě nestála.

Druhé známé vyobrazení je podrobnější a přesnější. Jedná se o anonymní a nedatovanou kolorovanou kresbu někdy ze druhé poloviny 18. století z majetku Opatství Porta coeli.⁸ Na něm už je zakreslena monumentální sýpka v jihozápadní části hospodářského dvora obehnaného společně s klášterem ohradní zdí. Součástí dvora byl zmíněný pivovar, jehož budovy sousedí se sýpkou. Před sýpkou stojí stodola z roku 1746, datovaná dochovanou pamětní deskou s letopočtem a iniciálami abatyše Boženy Sázavské. Po levé straně k sýpce přiléhá drobný objekt se

Celkový pohled na klášter. Nedatovaná anonymní kolorovaná kresba z druhé poloviny 18. století. Monumentální sýpka, označená číslem 13, stojí na jihozápadním okraji hrazeného areálu. Po jižní (levé) straně navazují budovy pivovaru s číslem 14. (Opatství Porta coeli)

Klášter na indikační skice k mapě stabilního katastru Předklášteří z roku 1826. (MZA v Brně)

sedlovou střechou. Za ním je ohradní zeď, jež se v tomto úseku dochovala dodnes. Zeď na vedutě dále navazuje na nároží sýpky. Zde zobrazil autor veduty průběh ohrazení nepřesně. Zeď se nenapojovala na nároží sýpky, ale na její boční průčelí, kde je dochovaný výběh této zdi, provázaný se zdí sýpky. Vedle sýpky pak byla v ohradní zdi brána. Za ní vtékal do areálu náhon klášterního mlýna, který dodnes prochází klášterem.

4 Archiv města Brna, fond Sbírka rukopisů A. B. Mitrovského, sign. A 260, poř. č. 384.

5 MZA v Brně, fond E 10 Cisterciáčky Tišnov, sign. 1539, kart. 53. K rozboru např. HÁJKOVÁ, Svatava. *Tišnovské panství v období 30.–70. let 17. století*. Magisterská práce. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, 2015, zvláště s. 17n.

6 JIRÁSEK, Jiří. Pivovary na Moravě koncem 16. století. *Časopis Moravského Muzea zemského*. Brno: Moravské zemské muzeum, 1967, roč. 47, s. 62–76.

7 Pivovar je poprvé podrobněji popsán roku 1818. Nejstarší známý inventář pochází z roku 1849. Viz MZA v Brně, fond E 10 Cisterciáčky Tišnov, kart. 59, fol. 26a–31a.

8 Pro úplnost je třeba dodat, že existuje ještě jedno obdobné vyobrazení původem údajně z knihovny kláštera v Oseku. Originál je nyní uložen v pozůstalosti Zdeňka Wirtha na Ústavu dějin umění AV ČR v Praze, ale veduta je obecně známa z novodobých reprodukcí.

KLÁŠTERNÍ SÝPKA Z DOBY KOLEM ROKU 1758

Dobu stavby sýpky bylo možné odvodit z dendrochronologického datování dřevěných konstrukcí do roku 1757/1758 (datováním je určeno mýcení kmenů).⁹ Výstavba kolem roku 1758 spadá do období obnovy klášterního hospodářství a stavebního rozvoje kláštera za abatyše Boženy Sázavské (abatyši 1738–1749) a abatyše Concor- die Hübnerové (abatyši 1750–1763). Stavební místo pro sýpku bylo vybráno v místě, kde se terén dosti výrazně svažoval severozápadním směrem k náhonu. Neznámý stavitel toho využil k založení sklepa pod severním koncem sýpky. Polozahloubený kamenný suterén sestává z přibližně čtvercové prostory sklenuté křížovými bez- žebernými klenbami na centrální pilíř a příčně situované obdélné prostory skle- nuté valenou klenbou. Tato prostora je s velkým sklepem spojena dvěma menšími, novodobě upravenými otvory. Nyní utopený hlavní vstup s kamenným portálkem v ústí krátké klenuté šije vede do velkého sklepa. Podle popisu panství z roku 1818 byl pod sýpkou „přední sklep“ a „kvelb na led“. Led se do lednice nepochybně vha- zoval ležatě obdélným otvorem na straně hlavního průčelí. V onom „předním“, velkém sklepě jsou v protilehlých stěnách vyzděny dva výklenky s větracími prů- duchy. Kromě hlavního vstupu existoval snad ještě i druhý vstup ze zadní strany sýpky. O účelu sklepa pod sýpkou můžeme jen spekulovat. Ve spojení s lednicí se mohlo jednat o mléčnici.

Vyobrazení sýpky z druhé poloviny 18. století se příliš neliší od dochovaného stavu s výjimkou přízemí. Na vedutě je přízemí sýpky odděleno výraznou čarou naznačující snad odsazení parteru nebo soklovou římsu. Dle zakreslených otvorů je zřejmé, že bylo původně uspořádáno jinak než patra s řadami ležatě obdélných okének. V pravé části přízemí jsou zřejmě tři samostatné vstupy a další zvláštní vstup se nacházel v bočním průčelí. Přesto musel existovat i vstup v ose hlavní- ho průčelí, na nějž navazovalo schodiště do vyšších sýpkových podlaží a na půdu. Tento předpokládaný hlavní vstup do sýpky však na vyobrazení zakrývá stodola. Odlišné uspořádání přízemí sýpky a vyšších podlaží by nebylo nijak neobvyklé. V přízemí se mohly nacházet komory na zeleninu, víceúčelové skladovací prostory nebo i vozové kolny a obilí se skladovalo ve vyšších patrech. Tomu byl zásadně při- způsoben jejich interiér i provětrávání systémem charakteristických okének, kdy výška jejich parapetů určovala nejvyšší hladinu uskladněného obilí.¹⁰

Napůl zvalbená střecha sýpky je zakreslena věrohodně a realisticky včetně naznačených pultových vikýřů ve dvou řadách, které byly na sýpce dle fotografie

Interiér 2. patra sýpky, 2022. (foto: P. Borský)

Klenutý sklep pod sýpkou s dodatečně proraženým otvorem větráku ve vrcholu klenby (otvor byl znovu zazděný), 2022. (foto: P. Borský)

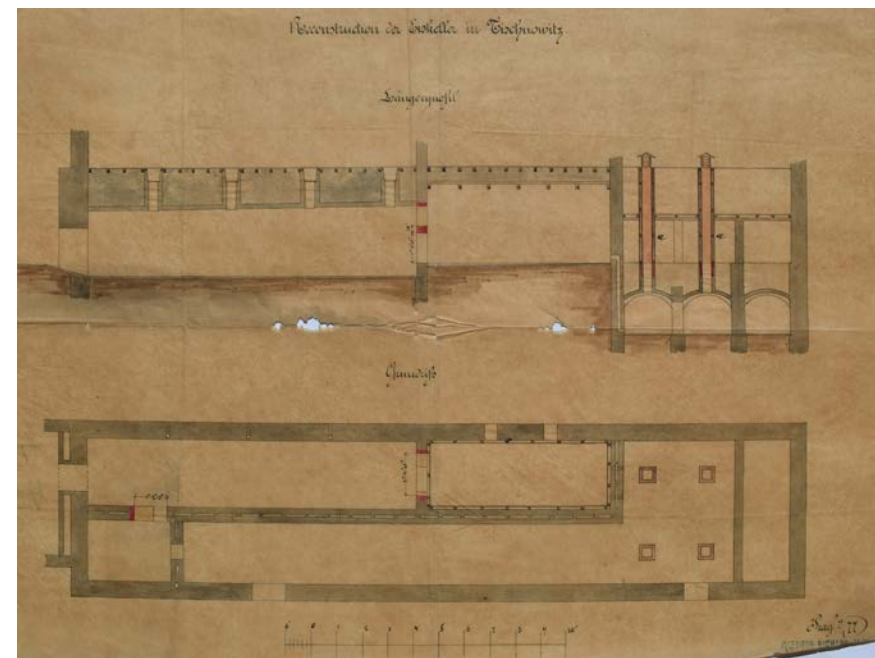
⁹ Konstrukce datoval T. Kyncl, DendroLab Brno v rámci průzkumu sýpky.

¹⁰ ŽIŽKA, Jan. *Hospodářské dvory bývalých panství v Čechách*. Praha: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště středních Čech v Praze, 2018, s. 273n.

ještě na přelomu 19. a 20. století. Chybí však trojúhelníkový štít. Podle dendrochronologického datování krokvi za štítem však štít zcela jistě v době vzniku veduty existoval a k sýpce přínáležel od počátku. Po levé straně sýpky stojí na vedutě drobný přízemní objekt se sedlovou střechou. Zachoval se dodnes, i když byl opakovaně přestavován a upravován. Obvodové kamenné zdi mají strukturu shodnou se zdívem sýpky včetně užití větších kvádrů v patě. Objekt byl zjevně postaven současně se sýpkou. Dle citovaného popisu kláštera z roku 1818 se mělo jednat o kůlnu bednáře před vinným sklepem. Nelze však vyloučit, že v předsklepi mohla původně být i lisovna. Při zrušení kláštera byly k 20. březnu 1782 evidovány zásoby vína od roku 1757 v množství 1 363 věder (tj. cca 77 126 l) „ve starém sklepě, ve sklepě refektáře, ve sklepě kostela sv. Kateřiny, v novém sklepě“ a dalších 583 věder (tj. cca 32 989 l) z roku 1781 „ve skladě“.¹¹ Můžeme se domnívat, že vinný sklep vedle sýpky byl možná „novým sklepem“.

ROZŠÍŘENÍ PIVOVARU DO SÝPKY VE TŘETÍ ČTVRTINĚ 19. STOLETÍ

Někdy mezi léty 1849 a 1877 se do přízemí sýpky rozšířil provoz sousedního klášterního pivovaru. Časové rozmezí určuje popis pivovaru a nejstarší známý stavební plán k sýpce. V inventáři pivovaru k roku 1849 se žádné pivovarské prostory v sýpce ještě neuvádějí.¹² Naopak na plánu z roku 1877 už je přízemí sýpky adaptováno na pivovarské sklepy. Rozšíření pivovaru do sýpky nepochybně souviselo se zásadní novinkou ve výrobě piva v 19. století. V roce 1842 sládek Josef Groll v plzeňském měšťanském pivovaru uvařil první várku spodně kvašeného piva plzeňského typu. Jednalo se jednoznačně o revoluční počín, protože obliba nového piva se rychle a masově rozšířila. Výroba žádaných ležáků byla ovšem v každém pivovaru spojena s nutným rozšířením výrobních prostor o ležácké sklepy a spilky nebo rovnou s celkovou přestavbou chladného hospodářství. V klášterním pivovaru Porta coeli se pro nové technologické postupy přímo nabízelo částečně podsklepené přízemí sýpky se sklepem s barokní lednicí. Plán z 2. ledna 1877 zachycuje přízemí sýpky rozdělené do dvou podélných traktů. V zadním traktu přízemí se nacházela vybedněná plochostropá prostora lednice propojená s klenutým ležáckým sklepem. S vestavbou asi kvůli izolaci lednice i sklepa souviselo i navýšení terénu za sýpkou, po němž se přízemí sýpky stalo sklepením a sýpková okna přízemí se

Realizovaný projekt rekonstrukce pivovarské lednice v přízemí sýpky. Půdorys a řez podélný vedený zadním traktem přízemí. Dat. v Praze 2. ledna 1877, neúplná signatura Ingenieur Richard ... (nepochybně Richard Jahn). Červeně značeny nové konstrukce. (MZA v Brně)

zazdila. V předním klenutém traktu byla zřejmě spilka. Jako lednice spilky sloužil barokní sklep pod sýpkou, spojený se starou barokní lednicí. Plán vyhotovil pražský inženýr Richard Jahn (1840–1918).¹³ Nebyl však projektantem adaptace sýpky. Rozšířené chladné hospodářství pivovaru v sýpce tehdy už existovalo. R. Jahn jen navrhl rekonstrukci zadní lednice, kde zvětšil otvor do ležáckého sklepa a upravil konstrukci průduchů z barokního sklepa, které ústily ve druhém patře sýpky.

Můžeme spekulovat o tom, že k rozšíření pivovaru do sýpky došlo v Předklášteří po roce 1861, kdy tišnovský statek koupil ženský cisterciácký klášter v Marienthalu, v jehož zájmu jistě byla stabilizace a prosperita klášterního hospodářství, podmiňující plánovanou obnovu řeholního života v Porta coeli. Bylo však jen otázkou času, kdy pivovaru přestanou adaptované prostory v sýpce dostačovat.

11 MZA v Brně, fond B 2 Gubernium – církevní oddělení, sign. K20/20, kart. 74. Srov. KOLÁČKOVÁ, pozn. 2, s. 34.

12 MZA Brno, fond E 10 Cisterciáčky Tišnov, kart. 59, fol. 26a–31a.

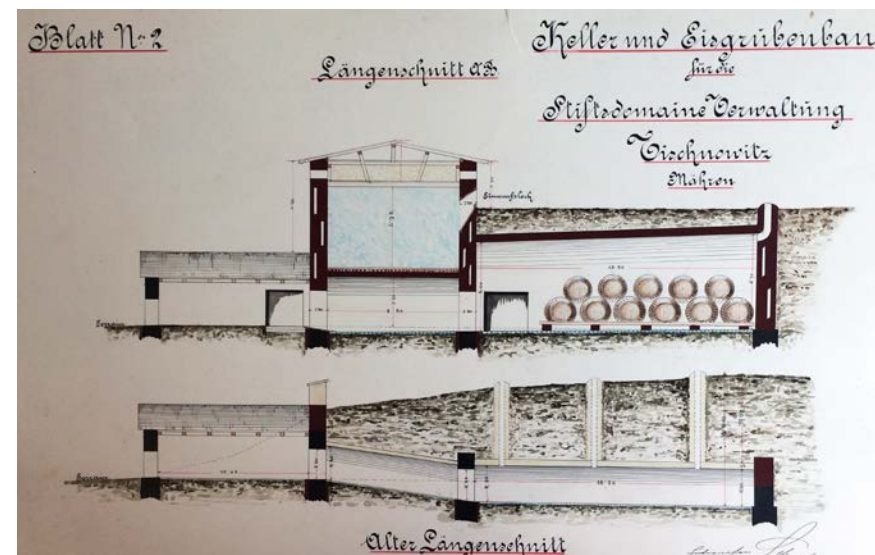
13 K R. Jahnovi srov. STAREC, Milan a HOLUB, Petr. *Noback vs. Novák. Stavitelé pivovarů*. Praha: České učení technické v Praze, 2019, s. 161n.

STAVBA NOVÉHO CHLADNÉHO HOSPODÁŘSTVÍ PIVOVARU V ROCE 1894

K další, tentokrát už zásadní modernizaci pivovaru došlo v roce 1894. Projekt nového kompletního chladného hospodářství zadal tehdejší správce klášterního statku František Beneš ke konci roku 1893 staviteli Ferdinandu Sehnalovi z Králova Pole. F. Sehnal vyhotovil dvě varianty a 20. prosince 1893 předložil i rozpočet na 12 791 zl. 35 kr.¹⁴ V první variantě navrhl přistavět k sýpce příčné křídlo s lednicí a ležáckým sklepem na místě barokního vinného sklepa. Ve druhé variantě připojil přístavbu k zadnímu průčelí sýpky. Po stranách přístavby byly lednice a mezi nimi ležácký sklep.

Od začátku nového roku 1894 se však s projektem dále nepokračovalo, což zřejmě souviselo s novými nájemci pivovaru. Novou nájemní smlouvu klášter podepsal 13. května 1894. S platností od 1. října 1894 měli pivovar až do 30. září 1903 provozovat sládci Rudolf Kamil Japp (1848–1907) a Emanuel Trage, kteří za tím účelem založili veřejnou obchodní společnost Kloster Tischnowitz Brauerei Japp et Trage. Z útržkovitě dochované korespondence klášterního správce Františka Beneše z roku 1894 vyplývá, že Emanuel Trage už při jednání o pronájmu doporučil pro rozšíření chladného hospodářství pivovaru správci Benešovi pražského stavitele a pivovarského inženýra Josefa Rosenberga. Trageho zase na Rosenberga údajně navedl továrník Taussig, jemuž Rosenberg navrhl celý nový pivovar v Tuzle v Bosně a Hercegovině.

Volba Rosenberga nebyla vůbec náhodná, protože se jednalo o renomovaného odborníka. C. k. stavební rada Josef František Rosenberg (1849–1915) podnikal od roku 1888 v Praze a k roku 1894 byl už známým a uznávaným stavitelem, projektantem a inovátorem se specializací na chladné hospodářství s patentovanými systémy lednic, ležáckých sklepů a spilek.¹⁵ V klášterním archivu je k dispozici celkem deset Rosenbergových dopisů, které adresoval správci Benešovi. Benešovy odpovědi známe jen některé, a navíc pouze v podobě konceptů.¹⁶ Ve srovnání s tradicionalistickým projektem Sehnala byl Rosenbergův systém sice nesrovnatelně technologicky propracovanější a účinnější, avšak správce od počátku jednal s pražským stavitelem s jistou nelibostí. První dochovaný dopis od Rosenberga je datován 31. května 1894. Už tehdy měl J. Rosenberg k dispozici nějaké zaměření staveb v Předklášteří, požadoval doměření a zejména sděloval, že již na projektu pracuje. Je tedy více než jasné, že se v Předklášteří angažoval ještě před podpisem

První varianta nerealizovaného projektu nového chladného hospodářství od Ferdinanda Sehnala. Řezy. Dat. 1893, sign. Ferdinand Sehnal, Stadt. – Baumeister Brünn. V první variantě připojil Sehnal k zadnímu průčelí sýpky nové příčné křídlo s lednicí a využil pro ležácký sklep barokní vinný sklep. Dole je podélný řez tímto sklepem s dlouhou šíjí ústící v dílně bednáře. (MZA v Brně)

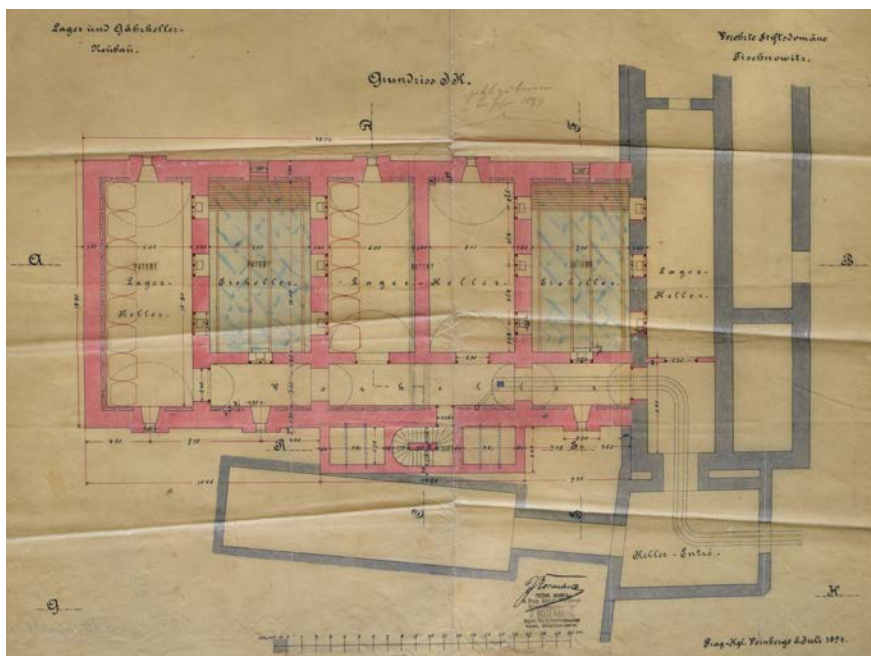

Druhá varianta nerealizovaného projektu nového chladného hospodářství od Ferdinanda Sehnala. Celkový pohled. Dat. 1893, sign. Ferdinand Sehnal, Stadt. – Baumeister Brünn. Ve druhé variantě připojil Sehnal k zadnímu průčelí sýpky zcela nový ležácký sklep se dvěma lednicemi po stranách. V pohledu vystupují nad terén jen lednice. (MZA v Brně)

14 MZA v Brně, fond E 10 Cisterciáčky Tišnov, inv. č. 77/2 (plány) a 77/3 (rozpočet).

15 K profesní kariéře J. Rosenberga srov. VLČEK, Pavel, ed. *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*. Praha: Academia, 2004, s. 555 a STAREC a HOLUB, pozn. 13, s. 75–77.

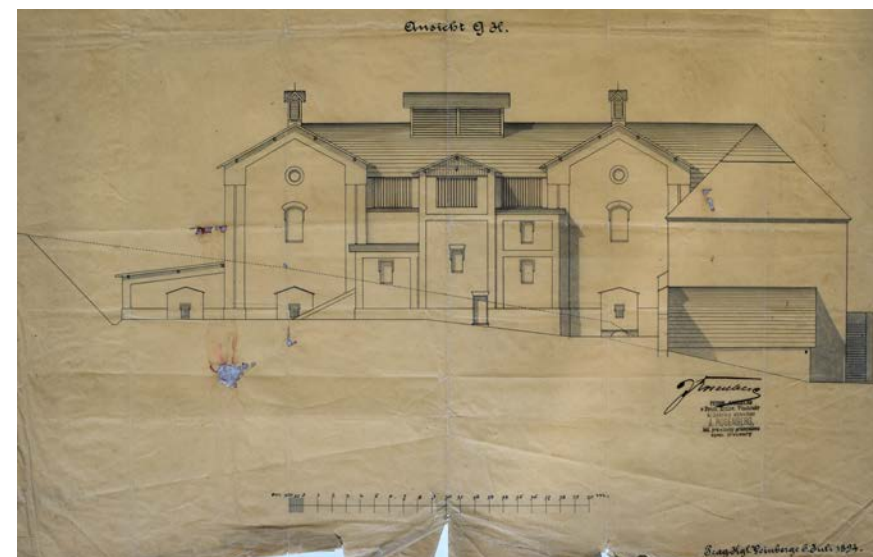
16 MZA v Brně, fond E 10 Cisterciáčky Tišnov, kart. 85.

Částečně realizovaný projekt nového chladného hospodářství od Josefa Rosenberga z roku 1894. Půdorys zahloubeného spodního podlaží v úrovni přízemí sýpky s ležáckými sklepy. Dat. v Praze na Královských Vinohradech 6. července 1894, sign. Josef Rosenberg, Ingen. für Industrialbauten spec. Bierbrauerei. Červeně značeny nové konstrukce. Dole je zakreslen barokní vinný sklep. Rosenberg přistavěl k sýpce nové příčné křídlo, v němž měl být dvě lednice a celkem tři ležácké sklepy spojené chodbou. Na výkresu je tužkou dopsáno „jetzt zubauen im Jahre 1894“ a označena je krajní lednice a jeden valeně sklenutý ležácký sklep. Tento sklep, spodní díl lednice a přilehlý úsek klenutého předsklepi byly nakonec jediné postavené části celého komplexu. (MZA v Brně)

nové smlouvy na pronájem pivovaru. Dokonce už v časopisu *Kvas* z 15. května 1894 oznamoval, že v roce 1894 mimo jiné provede v Předklášteří chladné hospodářství a postaví varnu.¹⁷ Soubor dochovaných plánů lednic a sklepů je datován 6. července 1894. 17. července potvrdil v dopise jejich odeslání do Předklášteří, poslední plán pak dokončil před 1. srpnem. Rosenberg podobně jako Sehnal navrhl přístavbu příčného křídla za sýpkou. Barokní vinný sklep však zachoval v původní podobě a zprvu dokonce uvažoval o jeho využití. Nakonec do nového třípodlažního

17 „J. Rosenberg, úř. oprávněný stavitel a pivovarský inženýr, provádí letos následující stavby: ...Panský pivovar nadačního velkostatku v Předklášteří: parostrojni varna na 50 hl varu, stavba sklepů, spilek a chladírny.“ *Kvas*. 1894, roč. 22, číslo 10 z 15. května 1894, s. 239–240. Za upozornění na inzerát děkuji P. Holubovi z NPÚ, ÚOP Brno.

Částečně realizovaný projekt nového chladného hospodářství od Josefa Rosenberga z roku 1894. Celkový pohled na komplex. Dat. v Praze na Královských Vinohradech 6. července 1894, sign. Josef Rosenberg, Ingen. für Industrialbauten spec. Bierbrauerei. Vyznačena je úroveň svažitého terénu. Vpravo je boční průčelí sýpky. Mezi lednicemi se v patře nad sklepy měla nacházet spilka a v podkroví byly chladicí štoky. (MZA v Brně)

komplexu se dvěma lednicemi zahrnul starý ležácký sklep v přízemí sýpky. Stavitel v dopise 7. července sděloval, že stavbu lze provádět postupně v jistých modulech a další lednici a sklep je možné připojit dodatečně. Vyúčtování za projekt se stalo předmětem sporu. Rosenberg požadoval 10. srpna celkem 1 400 zl., z toho 400 zl. za projekt a 1 000 zl. za využití patentu. Správce licenční poplatků v odpovědi z 31. srpna neuznal s tím, že o něm nevěděl (což byla asi pravda). Stavitel následně pohledávku předal advokátovi Karlu Adámkovi z Prahy, který ji vymáhal 9. prosince včetně pokuty 90 zl. za upomínku. Správa statku proplatila 10. prosince jen 400 zl. Konsterovaný Rosenberg 20. prosince 1894 zakázal v klášternímu pivovaru použití svého patentovaného systému a přístavba tudíž zůstala nedokončeným torzem.

Nevíme, odkdy se za sýpkou vlastně stavělo. Lze předpokládat, že rozestavěná část se postavila od července nebo srpna do konce stavební sezóny roku 1894. V inventáři pivovaru z roku 1903 se z této přístavby popisuje „nový ležácký sklep, nová lednice, nová spilka“ a připojuje se „malý ležácký sklep pod sýpkou“.¹⁸

18 MZA v Brně, fond E 10 Cisterciačky Tišnov, kart. 85. Inventář je v několika opisech v německé a české verzi.

Interiér nového ležáckého sklepa za sýpkou, 2022. Ve stěnách a v klenbě jsou otvory větracího a chladicího systému. (foto: P. Borský)

Japp a Trage tedy přístavbu nadále využívali, i když není jasné, jakým způsobem fungovala nedokončená prostřední lednice, která je nyní zasypaná do úrovně terénu za sýpkou. Snad zde byl nějaký provizorní strop a zastřešení neznámé podoby. Z historických fotografií víme, že nad novým ležáckým sklepem byla nadstavba se sedlovou střechou.

K 15. listopadu 1902 byla pak nájemní smlouva prodloužena do 30. listopadu 1909. Původní obchodní společnost tehdy nahradila komanditní společnost Pivovar a sladovna R. Japp a spol. v Klášteře v Tišnově, v níž byl komanditistou klášter cisterciáček a osobně ručícími společníky Japp a Trage.¹⁹ Nájem pivovaru však skončil předčasně roku 1907. R. K. Japp zemřel 6. prosince 1907 ve své vile čp. 281 na Riegrově ulici v Tišnově. Po jeho smrti se ukázalo, že se kvůli stavbě této vily z let 1898–1899 dopustil ve firmě zpronevěry.²⁰

¹⁹ Ibid.

²⁰ K historii vily SEDLÁK, Jan, ed. *Slavné vily Jihomoravského kraje*. Praha: Foibos, 2007, s. 19–21. Projekt se nedochoval. V roce 2013 byla stavba připsána tišnovskému stavebnímu podnikateli Janu Hykrdovi. Srov. DOLEŽEL, Jiří a LACINA, Jan a ZACPAL, Josef, eds. *Tišnov. Příroda – dějiny – památky – lidé*. Město Tišnov, 2013, s. 568–570. K Jappovi srov. SMUTNÝ, Bohumír. *Brněnští podnikatelé a jejich podniky 1764–1948. Encyklopedie podnikatelů a jejich rodin*. Brno: Archiv města Brna, 2012, s. 324.

Starý pivovarský sklep v přízemí sýpky, který J. Rosenberg upravil a začlenil do nového chladného hospodářství pivovaru, 2022. (foto: P. Borský)

ÚPRAVY A OPRAVY SÝPKY VE 20. STOLETÍ

Likvidací komanditní společnosti Pivovar a sladovna R. Japp a spol. v Klášteře v Tišnově provoz pivovaru neskončil.²¹ Už 1. listopadu 1907 podepsala převorka Laurencie Richterová novou nájemní smlouvu s Rolnickou akciovou společností pivovarní a sladovní v Černé Hoře na dobu patnácti let do 31. října 1922. K 8. srpnu 1918 se uzavřela nová nájemní smlouva do roku 1938.²² Nakonec akciová společnost pivovar provozovala až do roku 1942, kdy byla výroba k 1. červenci úředním rozhodnutím zrušena. Definitivně pak pivovar zanikl v roce 1949.²³ V době hospodaření Rolnické akciové společnosti vznikl nedatovaný plán pivovaru, z něhož je zřejmé, že se opravdu využívala i nedokončená stavba za sýpkou, jak potvrdil i inventář z roku 1903. Od roku 1949 až do konce sedmdesátých let v sýpce hospodařily Československé státní statky Brno. V roce 1979 sýpku převzalo spotřební družstvo Jednota Brno-venkov a využívalo ji jako skladiště. Můžeme odhadovat, že založená lednice byla zasypána záhy po zániku pivovaru.²⁴ Obvodové zdi nad klenbou sklepa se ubouraly a terén se zvýšil tak, aby bylo možné zpřístupnit nejvyšší patro sýpky železnou lávkou přímo z exteriéru. S tím zaniklo povědomí o mimořádné inženýrské architektuře z konce 19. století v areálu kláštera.

Pohlednice K. Nehyby z Tišnova, odesláno 1907. Nad ležáckým sklepem za sýpkou stála kolna se sedlovou střechou. (Převzato z: ZACPAL, FRANKE a KLEPÁČEK. V obrazech dávných časů. Tišnov, Předklášterí a okolí. 2007)

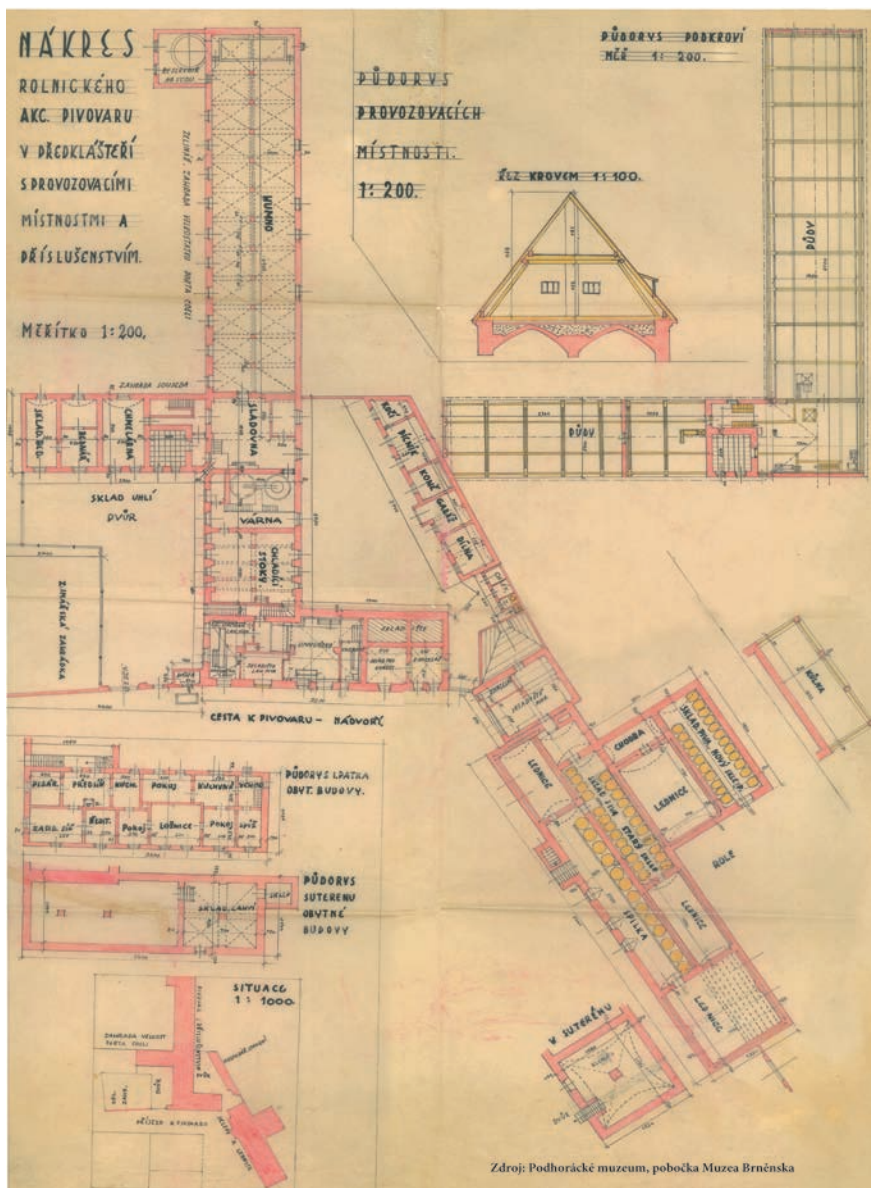
Terén za sýpkou v místě zasypané lednice nového chladného hospodářství pivovaru, 2022. Vpravo je nový ležácký sklep. (foto: P. Borský)

21 Společnost byla dle dobového inzerátu zlikvidována a vymazána z obchodního rejstříku k 17. červnu 1908. Za upozornění děkuji P. Holubovi z NPÚ, ÚOP Brno.

22 MZA v Brně, fond E 10 Cisterciačky Tišnov, kart. 85. Proti této smlouvě jako krajně nevýhodné vystoupil probošt. Brněnské biskupství ji prohlásilo za neplatnou. Nájem byl následně navýšen. Od roku 1923 akciová společnost vyjednávala o koupi pivovaru, který byl po první světové válce v letech 1920–1922 zčásti nebo úplně mimo provoz. 16. září 1924 je datována dochovaná kupní smlouva, ale společnost zůstala nakonec jen nájemcem. Srov. MZA v Brně, fond H 625 Rolnická akciová společnost pivovarní a sladovní Černá Hora, inv. č. 21, kart. 1 a ZACHOVALOVÁ, Monika. *K historii pivovaru v Černé Hoře se zaměřením na 19. a 20. století*. Bakalářská práce. Brno: Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, 2014.

23 LIKOVSKÝ, Zbyněk. *Pivovary Moravy a rakouského Slezska 1869–1900*. Praha: Výzkumný ústav pivovarský a sladařský, 2000, s. 35 a LIKOVSKÝ, Zbyněk. *Pivovary československého území 1900–1948*. Praha: Výzkumný ústav pivovarský a sladařský, 2006, s. 331–332.

24 Podle historického leteckého snímkování se zdá, že kolna nad ležáckým sklepem za sýpkou nestála už k roku 1950. Viz ČÚZK Praha, Ústřední archiv zeměměřičtví a katastru, letecké měřické snímky.

Zdroj: Podhorácké muzeum, pobočka Muzea Brněnska

Situační plán pivovaru z doby po roce 1907, kdy pivovar provozovala Rolnická akciová společnost pivovarní a sladovní v Černé Hoře. Nedatováno a nesignováno. Na plánu je za sýpkou založená lednice a nový ležácký sklep J. Rosenberga. Nad ním stála zastřešená kolna. (Podhorácké muzeum)

PRAMENY A LITERATURA

Archiv města Brna: fond Sběrka rukopisů A. B. Mitrovského.

Moravský zemský archiv v Brně (MZA v Brně):

fond B 2 Gubernium;

fond C 14 Odhady moravských panství;

fond E 10 Cisterciáčky Tišnov;

fond H 625 Rolnická akciová společnost pivovarní a sladovní Černá Hora.

Kvas. 1894, roč. 22, číslo 10 z 15. května 1894, s. 239–240.

DOLEŽEL, Jiří, LACINA, Jan a ZACPAL, Josef, eds. *Tišnov. Příroda – dějiny – památky – lidé*. Město Tišnov, 2013. ISBN 978-80-260-5294-4.

HÁJKOVÁ, Svatava. *Tišnovské panství v období 30.–70. let 17. století*. Magisterská práce. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, 2015.

JIRÁSEK, Jiří. *Pivovary na Moravě koncem 16. století*. *Časopis Moravského Muzea zemského*. Brno: Moravské zemské muzeum, 1967, roč. 47, s. 62–76. ISSN 0323-0570.

KOLÁČKOVÁ, Ilona. *Rušení klášterů za Josefa II. na příkladu tišnovského a louckého kláštera*. Bakalářská práce. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, 2007.

LIKOVSKÝ, Zbyněk. *Pivovary Moravy a rakouského Slezska 1869–1900*. Praha: Výzkumný ústav pivovarský a sladařský, 2000. ISBN 80-902658-5-5.

LIKOVSKÝ, Zbyněk. *Pivovary československého území 1900–1948*. Praha: Výzkumný ústav pivovarský a sladařský, 2006. ISBN 80-86576-21-3.

SEDLÁK, Jan, ed. *Slavné vily Jihomoravského kraje*. Praha: Foibos, 2007. ISBN 978-80-87073-02-5.

SMUTNÝ, Bohumír. *Brněnští podnikatelé a jejich podniky 1764–1948*. *Encyklopedie podnikatelů a jejich rodin*. Brno: Archiv města Brna, 2012. ISBN 978-80-86736-28-0.

STAREC, Milan a HOLUB, Petr. *Noback vs. Novák. Stavitelé pivovarů*. Praha: České učení technické v Praze, 2019. ISBN 978-80-01-06627-0.

VLČEK, Pavel, ed. *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*. Praha: Academia, 2004. ISBN 80-200-0969-8.

ZACHOVALOVÁ, Monika. *K historii pivovaru v Černé Hoře se zaměřením na 19. a 20. století*. Bakalářská práce. Brno: Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, 2014.

ŽIŽKA, Jan. *Hospodářské dvory bývalých panství v Čechách*. Praha: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště středních Čech v Praze, 2018. ISBN 978-80-86516-92-9.

KLÍČOVÁ SLOVA: Porta coeli, klášterní hospodářství, sýpka, pivovar

ZUSAMMENFASSUNG

Der Kornspeicher des Klosters Porta Coeli. Vom barocken Kornspeicher zu einem Brauereibetrieb des 19. Jahrhunderts.

Einen Teil des Zisterzienserinnenklosters Porta Coeli in Předklášteří bildet ein landwirtschaftlicher Hof mit einer Bierbrauerei, ehemaligen Viehställen, einer Scheune und einem Kornspeicher. Den Wirtschaftsgebäuden im Klosterareal wurde bislang keine Aufmerksamkeit zuteil. Dieser Beitrag beschäftigt sich mit dem monumentalen barocken Kornspeicher auf der Südwestseite des Areals sowie der Ruine eines etwas mysteriösen, halb zugeschütteten benachbarten Gebäudes. Der Beitrag basiert auf einer im Jahr 2022 durch den Autor durchgeführten bauhistorischen Studie sowie zugänglichen Archivquellen. Der Text befasst sich auch mit späteren baulichen Änderungen am Kornspeicher aus der Zeit ab Mitte des 19. Jahrhunderts, als man begann, seine Kellerräume auch für die Zwecke der angrenzenden Klosterbrauerei zu nutzen.